

שרה אימנו

תיאור דמותה של שרה בתורה

שרה אימנו, כידוע לכולנו, חיה חיי צדקות ורוממות. חז"ל מספרים לנו, ש"אברהם מגייר את האנשים, ושרה מגיירת את הנשים".³ היא הייתה שותפה מלאה של אברהם אבינו בהפצת ידיעת ה' ואמונתו בעולם. היא השפיעה על רבבות-רבבות בני אדם וקירבה אותם לקב"ה. היא גם עמדה לצידו של אברהם בהכנסת האורחים לביתה, ופעלה בניגוד לטבעה של האישה, עליה אומרים חז"ל⁴ שעיניה צרה באורחים. אך התורה אינה מרחיבה על אף אחת ממעלותיה אלה, ועובדה זו מעוררת תמיהה.

יתר על כן, המאורעות בחייה של שרה שהתורה כן מתארת, מציגים אותה לכאורה באור קצת פחות חיובי. פעמיים הלכה שרה בהכנעה אחרי אברהם והיגרה עימו לארץ זרה כדי לברוח מהרעב. שם נלקחה - פעם ראשונה אל בית פרעה במצרים, ופעם שנייה אל בית אבימלך בגרר. במקרה אחר, היא דחקה באברהם לקחת את שפחתה הגר לאישה כי "אולי אֶבְנֶה ממנה"⁵ כשתלד לו בנים, אך ברגע שהרתה הגר, גירשה אותה שרה מביתה. ועוד, מסופר בתורה שכאשר בישרו המלאכים לאברהם על הולדת יצחק, צחקה שרה, מה שנראה כחסרון באמונה. בנוסף לכך, התורה מסיימת את סיפור חייה של שרה בתיאור גירושו של ישמעאל מביתה. זה כל הידוע לנו על חייה של שרה, כפי שהם מתוארים בתורה.

3 במדבר רבה, י"ד י"א

4 בבא מציעא, פ"ז א'

5 בראשית, ט"ז ב'

כיצד ניתן ללמוד מסיפורים אלה על מידותיה המיוחדות והנאצלות?

אם בזה מסתכם כל המידע שיש לנו על שרה מתוך פסוקי התורה, מהיכן למדנו להכיר את דמותה כפי שאנו רגילים לתאר אותה? חז"ל מציגים אותה באור חיובי במיוחד, כך שחייב להיות הסבר עמוק יותר למאורעות המתוארים בתורה.

ועוד, התורה מתארת באריכות את תהליך רכישת חלקת קברה של שרה. איזו חשיבות ראתה התורה בסיפור המפורט של העסקה שיצאה לפועל בעת רכישת מערת המכפלה? ומדוע, אכן, זכתה שרה להיקבר לצד אדם וחווה?

במדרש תנחומא מובא, שהפרק "אשת חיל" במשלי⁶ מרמז על שרה.⁷ הוא מבאר שורה אחר שורה, כיצד כל פסוק מתאר את מעלותיה של שרה. רבים מהשבחים שם ניתן להבין, אולם ישנה אנלוגיה אחת שאותה קצת קשה להבין. בהסבירו את הפסוק "זממה שדה ותקחהו",⁸ אומר המדרש כי הכוונה לשרה, שרכשה את מערת המכפלה ונקברה בה. אך כולנו יודעים שהיה זה אברהם, שרכש את מערת המכפלה, ולא שרה. אם כן, מדוע מייחסים לה חז"ל מעשה שלא היא עשתה?

כדי לענות על שאלות אלה, עלינו להבין כמה מושגי יסוד תחילה.

נטיות טבעיות עומדות למבחן

מידותיהם של בני האדם מושתתות על תכונות מולדות שטופחו ועוצבו, לטוב ולמוטב, על ידי השפעות שונות שאליהן הם נחשפו במהלך חייהם. אך אף אדם לא יקבל שכר על מעלות שלא השיג בכוח העמל והיגיעה, וגם לא יקבל עונש על מגרעות שעיימן נולד. שכר ועונש ניתנים רק על האופן שבו האדם מפתח ומטפח בפועל תכונות מולדות, אם לטוב ואם למוטב.

התנהגות האדם בשעת ניסיון קובעת האם מגיע לו שכר על שיפור מידותיו ושאיפותיו הרוחניות. הקב"ה מעמיד את האדם מול מציאות מאתגרת, ועליו להוכיח שהוא משתמש בנטיות נפשו הטבעיות אך ורק לצורך

6 שם, ל"א

7 מדרש תנחומא, חיי שרה ד'

8 משלי, ל"א ט"ז

עבודת ה', ולא בצורה אינסטינקטיבית, ללא מחשבה. למשל, אדם שנולד עם כוח הנתינה, יועמד בניסיון שבו יהיה חייב להימנע מלפעול מתוך טוב ליבו. אם הוא יפעל מתוך כוח הנתינה הטבעי שלו, יתברר שהוא בסך הכל פועל מתוך דחף טבעי, ולא דווקא משום שהוא מחפש לעשות את המעשה הנכון. אבל, אם הוא יצליח להתגבר ולהימנע מלתת כשצורך השעה דורש הימנעות זו, בסופו של דבר הוא ייעבד את התכונה המולדת הזו וירומם אותה, עד שתהפוך לקניין בנפשו באופן המשובח ביותר.

רעיון זה מובע שוב ושוב באופן שבו מתארת התורה את האבות והאימהות הקדושים. לדוגמה, אברהם אבינו נמשך מעצם טבעו למידת החסד, אך הוא הועמד בניסיונות שבהם היה צריך לפעול נגד טבעו. הוא נאלץ לצאת למלחמה נגד ארבעת המלכים, שהובילה להרג רב. הוא נדרש להרחיק את לוט מעליו ולהגלות את ישמעאל מביתו, למרות אופיו הרחום. לא זו בלבד, אלא שעוד התבקש להקריב לעולה את בנו יחידו, את יצחק. כל הפעולות האלה הן היפך מידת החסד, ובכל זאת קיים אותן אברהם בנאמנות, בגלל היותו עבד ה'. הוא פעל כפי שנצטווה, גם כאשר ההוראה הייתה מנוגדת לטבעו.

תיקון חטא אדם וחווה

התכלית, אותה חייב העולם כולו לשאוף להשיג, היא תיקון חטא אדם וחווה. כשברא ה' את העולם, הוא העמיד את אדם וחווה בניסיון כשאסר עליהם לאכול מעץ הדעת. לו היו מצליחים להתגבר על הפיתוי, היה העולם מגיע לתכלית השלמות. אבל הם לא עמדו בניסיון. הם חטאו. ובכל זאת, הקב"ה לא ויתר על המטרה שהועיד להם. מאותו יום ואילך, הוטל על צאצאיהם של אדם וחווה לתקן את חטאם. התכלית הזו תתממש סופית רק בימות המשיח, כשהעולם כולו ישוב למדרגתו של אדם הראשון קודם החטא.

תפקידם של האבות והאימהות

האחריות לתיקון חטא אדם וחווה הוטלה על האנושות כולה, אבל אחרי אלפיים שנה שבהן בחרה האנושות שוב ושוב ברע, הועבר התפקיד לאבות ולאמהות הקדושים. הם מילאו את תפקידם במיגור היצר הרע שבליבם,

ובכך חזרו למדרגתם של אדם וחיה קודם החטא. לפני האכילה מעץ הדעת הייתה נטיית האדם הטבעית לעשות את רצון ה'. כאשר התאוות החומריות עדיין לא היו קיימות בליבו, בערה בלב האדם תשוקה אחת ויחידה: להתקרב אל ה'. עד חטא האכילה מעץ הדעת התגלה היצר הרע בדמות הנחש – ישות חיצונית. אך בעקבות החטא, נכנס היצר הרע לתוך לבו של האדם.

ברובד העמוק יותר, האכילה מעץ הדעת טוב ורע יצרה בלבול בין הטוב והרע שבאדם. מאז החטא איננו יכולים להבחין בקלות בין טוב לרע, בין ראוי לשאינו ראוי. מאז, נכנסנו להתמודדות מתמדת בין הרצון לעשות את הטוב לבין המשיכה אל הרע. עבודת החיים העיקרית שלנו היא ללמוד להבחין בין טוב לרע ולפעול מתוך הידיעה הזו, בלי ליפול במלכודת היצרים שלנו. ואכן, כאשר יבוא חטא אדם הראשון על תיקונו, שוב לא נתפתה לעשות כל רע. התורה מגלה לנו, שבימות המשיח יתקיים בנו "ומל ה' אלוקיך את לבבך".⁹ לא נצטרך להילחם יותר כדי לעשות את הדבר הנכון. זה יעשה באופן טבעי, כפי שהיה אצל אדם הראשון קודם החטא.

ישנם שני כוחות מנוגדים השוכנים בכפיפה אחת בנפש האדם. יש כוח המושך אל הטוב, שמונע על ידי הנשמה שהיא כוח רוחני השואף להידיבק בבורא. לעומת זאת, המשיכה אל הרע מושפעת מהחלק החומרי שבאדם, מגופו. לפני החטא, הגוף והנשמה של האדם פעלו יחד, בשיתוף פעולה, כדי להשיג את שאיפותיו הרוחניות. הגוף שימש ככלי בלבד עבור הנשמה, וסייע לה במימוש תפקידה.

שלמותה של שרה אימנו

כעת יש לנו הבנה ברורה יותר, מהו הדבר שאותו עלינו לשאוף להשיג כדי לתקן את חטא אדם וחיה. עלינו להביא את עצמנו לדרגה בה הגוף משמש כלי ואמצעי להשגת גדלות רוחנית. כל מחשבה ומעשה חייבים להיות במטרה אחת ויחידה: לעשות את רצון ה'. לכל אחד ואחת מהאבות והאימהות היה חלק יחודי אותו הם ביקשו לתקן באותו החטא, והם הצליחו בכך. שרה אימנו השלימה את תפקידה, והגיעה לדרגת אדם הראשון לפני החטא, ולכן הייתה ראויה להיקבר לצד אדם וחיה.

התעלמות מפיתויים מושכים בסביבה

בעל ה'שם משמאל' מסביר¹⁰ על פי דברי הזוהר הקדוש,¹¹ שאברהם יכול היה לקנות את מערת המכפלה רק בזכות שרה, שלא נטמאה בטומאת מצרים ובתרבותה.

מה הייתה זכות זו?

התורה מספקת לנו פרט מעניין אודות שרה אימנו. ברדתם למצרים, אנו שומעים את אברהם מתבטא על היותה "יפת מראה"¹² - דהיינו, מבחינה אסתטית, חיצונית, שרה הייתה אישה נאה ומרשימה. בהסתכלות שטחית נראה כי מדובר בפרט שולי. וכי איזה קשר יש בין רמתו הרוחנית של האדם למראהו החיצוני? בסך הכל, זוהי מתנת שמים שלא אמור להיות לה כל קשר לעבודת המידות של האדם. ואכן, שלמה המלך אומר לנו במשלי: "שקר החן והבל היופי".¹³ משום שהחן והיופי הם מתנות שאדם מקבל מאת הבורא, ממילא אין טעם להתפאר בהם. אך יופיה של שרה אינו פרט שולי. המפגש עם פרעה היווה ניסיון עבור שרה. באותם ימים הייתה מצרים אומה מפותחת מאוד מבחינה תרבותית. היא הצטיינה במדע, באומנות ובספרות, והתרבות שלה הייתה מפתה במיוחד. יופייה הנדיר של שרה הוא שהביאה אל ארמונו של פרעה, שם נחשפה לאותה תרבות כובשת ומלאת עוצמה שהוצגה לראווה במלוא הפאר וההדר המלכותיים.

ובכל זאת, שרה לא התפעלה ולא התרגשה מכל אלה. אישיותה ומחשבתה נותרו בטהרתן ובתומתן, בדיוק כפי שהיו בטרם הגיעה לארמון פרעה. היה זה אכן הישג נעלה ביותר, שהפך אותה ראויה להיקבר במערת המכפלה.

יופייה של שרה

כאן טמונה גם התשובה לשאלה שהצגנו קודם. מדוע משבחת התורה את יופייה של שרה, שלכאורה אין בו שום מעלה רוחנית? בעוד היופי ניתן לאדם במתנה מאת הבורא ואינו נקנה בכוח מעשיו, שרה העניקה לתכונה

10 פר' חיי-שרה, שנת תרפ"א

11 פר' חיי שרה, קכ"ב ע"ב, קכ"ט ע"ב

12 בראשית, י"ב י"א

13 משלי, ל"א ל'

הזו ממד רוחני כאשר עמדה בניסיונות שבהם התנסתה בשל יופייה. התורה משבחת מאוד את שרה שהתברכה ביופי מיוחד, על שעמדה מול הפיתויים הקוסמים של תרבות מצרים, ודחתה אותם בשתי ידיים. בכך הקרין יופייה החיצוני את יופיה הרוחני הפנימי. דווקא לכן שיבחה התורה מעלה פיזית בסיסית זו. כל חלק בגופה של שרה היה אך ורק כלי לעבודת ה'. אישה שיש בה יראת שמים ברמה גבוהה כל כך, אכן ראויה שישבחו אותה על יופייה, המהווה עבורה כלי לקשר קרוב יותר לה'.

קבורה - הכבוד הגדול ביותר לגוף

כעת, נוכל לנסות להבין מדוע התורה מרחיבה כל כך בסיפור קבורתה של שרה אימנו. תהליך הקבורה, מבטא את הכבוד וההערכה שהתורה חולקת לגוף הגשמי. ניתן לחשוב שלגוף נטול רוח חיים אין כל חשיבות, ולכן אין זה משנה אם האדם נקבר לצד אדם וחיה במערת המכפלה או לצד חוטא ופושע בכל מקום שהוא. אבל אנחנו יודעים ומאמינים כי עלינו לגלות כבוד כלפי הגוף הפיזי גם כשהוא ללא רוח חיים, כי הוא משמש ככלי לעבודת הבורא.

זו הסיבה שהתורה ראתה לנכון להרחיב ולהאריך על אודות נסיבות קבורתה של שרה. התורה מלמדת אותנו שהגוף הגשמי שלה היה ראוי לכל הכבוד שבעולם, מאחר שהתעלתה, התקדשה והשתמשה בגופה אך ורק לעבודת ה', להרבות כבוד שמים. לשרה לא היו תאוות פיזיות אישיות שסתרו את המהות הרוחנית שלה. אצלה, הגוף והנשמה עבדו יחד בהרמוניה מלאה כדי להגיע לשלמות הרוחנית.

זהו המסר שהותירה שרה אימנו עבור עם ישראל. היא לימדה אותנו איך לנצל את התכונות הפיזיות שלנו ככלי לעבודת ה'.

הדרך להשגת המטרה

כיצד הצליחה שרה להשיג את המטרה הנעלה הזו?

לשרה אימנו, מעצם טבעה, הייתה נטייה לרדיפת חסד בכל מהותה, בדיוק כמו לאברהם אבינו. לכן ניתנו לה ניסיונות שבהם הייתה צריכה להפעיל את מלוא מידת הגבורה שלה, כדי לפעול נגד טבעה, נגד מידת הנתינה שבה.

דבקותה המלאה בה' והשאיפה לעשות את רצונו מתגלות בהחלטתה לגרש את הגר מביתה. בהסתכלות שטחית, המעשה נראה אכזרי. איך אפשר לגרש מהבית אישה הרה, ולשלחה למדבר? שרה הייתה צריכה להפעיל את שיקול הדעת שלה, את ההבנה הדקה של מה נכון ומה לא נכון, ולפעול נגד טבעה הרחום. היא הייתה חייבת להתעלם מהנטייה הטבעית שלה, ולגרש את הגר על אף שהיה לה קל יותר להשאירה בביתה.

דבקותה בה' והתמסרותה לקיום רצונו הן שהעניקו לה את הכוח לקבל את ההחלטה על גירוש ישמעאל. שרה הייתה זו שיעצה לאברהם לקחת את שפחתה הגר לאישה כדי שתלד לו בנים. היא עשתה זאת כדי לוודא שיהיה לאברהם יורש, שימשיך את מורשתו ויקים את העם הקדוש. שרה הקדישה את חייה למען ישמעאל, וגם כאשר הוא לא גדל להיות מי שציפתה שיהיה, היה זה אך טבעי שתנסה ללמד זכות על התנהגותו. כאשר נולד יצחק, הבינה שרה שישמעאל לא יוכל להישאר עוד בביתם, ולכן גרשה אותו מביתה למרות אופיה הרחום. גם הפעם פעלה מתוך בינתה היתרה ולא מתוך הדחפים הטבעיים שלה, למרות הקושי העצום שבכך, כי היא ידעה שרצון ה' קודם לכל.

מורשתה של שרה לעם ישראל

כאשר אדם מצליח להתעלות מתוך דחפיו ולעמוד בניסיון, הקב"ה גומל לו על כך בשכר רוחני. את שכרה על כמיהתה הגדולה להתקרב אליו תוך הכנעה לרצונו, גמל ה' לשרה בכך שעורר בה כמיהה גדולה עוד יותר להתקרבות אליו. זהו הנכס הרוחני שהורישה שרה לצאצאיה בכל הדורות אחריה. ה'שם משמואל' אומר, ששרה הייתה "לבו" של עם ישראל, בעוד אברהם היה ה"מוח". אברהם הנחיל לנו אמונה עזה בה', ושרה העניקה לנו רצון בוער לפנות אליו ולקיים את רצונו. כשיהודי מרגיש תשוקה בוערת להתקרב אל ה', זוהי התגלות אותו גרעין של כמיהה שנזרע על ידי שרה.